

Centrum vedecko-technických informácií SR, Bratislava

Mgr. Tomáš Runa

**Názory a skúsenosti žiakov ZŠ a SŠ
so vzdelávaním a dodržiavaním
ľudských práv v školskom prostredí**

Bratislava 2022

OBSAH

ÚVOD	5
Dodržiavanie a spôsob výučby ľudských práv v škole	6
Dodržiavanie ľudských práv na Slovensku	7
Forma výučby ľudských práv v škole	9
Vyučovacie predmety ľudských práv	12
Spôsob získavania vedomostí z oblasti ľudských práv v škole	14
Spokojnosť žiakov s jednotlivými zložkami vzdelávania k ľudským právam.....	17
Aktivity v oblasti ľudských práv organizované školou	31
Záujem žiakov o účasť na aktivitách k problematike ľudských práv	31
Participácia školy na projektoch a programoch v oblasti ľudských práv	33
Porušovanie ľudských práv a jeho riešenie v školskom prostredí	36
Skúsenosť s porušením ľudských práv vo svojom okolí	36
Riešenie situácie porušenia ľudských práv	39
Typy porušenia ľudských práv v škole	41
Preferencia osoby pri riešení porušenia ľudských práv	45
Spokojnosť žiakov s riešením porušenia ľudských práv	48
HLAVNÉ ZISTENIA	51
SÚHRN A ODPORÚČANIA DO PRAXE	57
LITERATÚRA	59

„Všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti aj právach. Sú obdarení rozumom a svedomím a majú sa k sebe správať v duchu bratstva.“
(článok 1 – Všeobecná deklarácia ľudských práv)

Jeden z hlavných dokumentov, ktorý opisuje a chráni základné ľudské práva a slobody *Všeobecná deklarácia ľudských práv* bol prijatý 10. 12. 1948 v Paríži. Odvtedy ubehlo 73 rokov, ale aj v súčasnosti je potreba vyzdvihovať dôležitosť, ochranu ľudských práv a ich dodržiavanie naďalej aktuálna a nesmierne dôležitá. Výchova a vzdelávanie k ľudským právam umožňuje mladým ľuďom porozumieť, rozpoznať a plniť svoju úlohu aktívnych občanov. Taktiež to predchádza násiliu a konfliktom, umožňuje presadzovanie rovnosti a účasť v rozhodovacích procesoch v demokratických systémoch. Výchova k ľudským právam je neoddeliteľnou súčasťou práva na vzdelanie, ako je zakotvené vo viacerých medzinárodných ľudsko-právnych a vzdelávacích nástrojoch a dokumentoch. V decembri 2011 Valné zhromaždenie prijalo Deklaráciu Organizácie Spojených národov o výchove a vzdelávaní k ľudským právam. Deklarácia uvádza, že vzdelávanie k ľudským právam a odborná príprava poskytujú osobám vedomosti, zručnosti a porozumenie a rozvíjajú ich postoje a správanie, aby im umožnili prispieť k budovaniu a podpore univerzálnej kultúry ľudských práv.

Výchova k ľudským právam je celoživotný proces, ktorý podporuje:

- vedomosti a zručnosti: učenie sa o ľudských právach a získavanie zručností vykonávať ich v každodennom živote;
- postoje: rozvíjanie a upevňovanie postojov, hodnôt a presvedčení, ktoré presadzujú ľudské práva;
- správanie: prijímanie opatrení na obranu a podporu ľudských práv.

Výskumná úloha *Názory a skúsenosti žiakov ZŠ a SŠ so vzdelávaním a dodržiavaním ľudských práv v školskom prostredí* nadväzuje na dlhodobý monitoring a výskumy v predmetnej téme od roku 2005, kde ako z názvu vyplýva sa dôraz a zameranie výskumov zaoberá oblasťou vzdelávania a dodržiavania ľudských práv v škole. Výskumy sú sledované kontinuálne, a tak je súčasťou výskumu komparácia s predošlými sledovanými obdobiami a načrtnutie vývojových trendov. Taktiež sú analyzované aj rôzne prvky z oblasti ľudských práv. Pri výchove a vzdelávaní k ľudským právam sú to napríklad forma výučby, zdroj informácií, miera spokojnosti s jednotlivými zložkami vzdelávania a participácia školy v rôznych projektoch a programoch zameraných na danú oblasť. Pri dodržiavaní ľudských práv je skúmaná skúsenosť s porušením práv, riešenie takejto situácie a spokojnosť s ním, resp. s akými konkrétnymi porušeniami sa žiaci stretli a s kým to riešili. Cieľom výskumu je tiež prispieť do štvrtej fázy (2020 – 2024) Svetového programu výchovy k ľudským právam, v ktorom je mládež cieľovou skupinou v rôznych oblastiach výchovy a vzdelávania, vrátane ľudských práv.

Výskum bol realizovaný v októbri 2021 až júli 2022. Metóda zberu empirických dát bola vykonaná prostredníctvom dotazníku, ktorý bol distribuovaný do vybraných základných a stredných školách na území Slovenska žiakom 7. až 9.ročníka základných škôl a 1. až 3. ročníka stredných škôl. Problematika vzdelávania a dodržiavania ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí z pohľadu žiakov základných a stredných škôl bola analyzovaná na základe 12 otázok rozdelených v dotazníku do dvoch tematických okruhov – *výchova a vzdelávanie k ľudským právam a právam dieťaťa v škole* a *porušovanie ľudských práv a práv dieťaťa*. Distribúcia dotazníkov a zber dát bol vykonaný prostredníctvom Agentúry sociálnych analýz ASA, s. r. o. Získané dáta boli neskôr spracované v štatistickom programe IBM SPSS. Výberovými kritériami pri výskumnej vzorke boli pohlavie, vek, stupeň navštevovanej školy, ročník, veľkosť bydliska a kraj SR. Po kontrole dotazníkov bolo celkovo štatisticky spracovaných 2 565 dotazníkov a návratnosť z plánovaného rozsahu výberovej vzorky 2 800 respondentov predstavovala 91,6 %. Do výskumného súboru bolo zaradených 1 328 žiakov základných škôl a 1 237 žiakov stredných škôl.

Pre matematicko-štatistické spracovanie boli použité tieto štatistické metódy spracovania dát:

- prvostupňová analýza údajov,
- druhostupňová analýza údajov,
- Pearsonov koeficient, kontingenčný koeficient,
- modus, medián, priemer, odchýlka a iné.

Interpretované boli prevažne výsledky, u ktorých sa potvrdila štatisticky významná (signifikantná) závislosť. Získané údaje z roku 2021 boli komparované s výsledkami z výskumov v rokoch 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019.

HLAVNÉ ZISTENIA

Dodržiavanie ľudských práv na Slovensku

- Z celého súboru respondentov (N = 2565) si viac ako dve tretiny (67,9 %) myslia, že ľudské práva a práva dieťaťa sa na Slovensku dodržiavajú. Pochybnosti o ich dodržiavaní má 17,5 % žiakov a menej ako 15 % z nich nevedelo odpovedať na otázku.
- Dodržiavanie vo vyššej miere prezentujú chlapci, podľa navštevovaného stupňa štúdia prevažne žiaci základných škôl a podľa typu strednej školy hlavne gymnazisti. Veľké rozdiely sa preukázali pri porovnaní podľa ročníka. Kým takmer traja zo štyroch ôsmakov základnej školy deklarujú dodržiavanie práv na Slovensku, u prvákov strednej školy sú to menej

ako dve tretiny a z prvákov takmer štvrtina poukazuje na nedodržovanie práv. Podľa kraja a veľkosti bydliska sa k dodržiavaniu práv prikláňajú najmä respondenti v Nitrianskom kraji a v najmenších obciach, najmenej v Trnavskom kraji a v mestách do 10 000 obyvateľov.

Forma výučby ľudských práv v škole

- Pri forme výučby ľudských práv a práv dieťaťa sa najviac využíva učebnica dopĺňaná odbornými materiálmi (30,6 %). Častými formami je aj výučba, kde sú hlavným zdrojom odborné materiály a pomôcky doplnené učebnicou predmetu (27,2 %) a taktiež výučba len na základe učebnice (21,0 %). Viac ako desatina respondentov nevedela odpovedať (12,3 %) a menej ako 7 % uviedli, že takáto výučba sa u nich neuskutočňuje.
- Všetky hlavné formy výučby práv sú v porovnaní so strednými dominantnejšie v základných školách. Stredoškóľáci sa akurát vo vyššej miere prikláňali k odpovedi *neviem*, resp. uvádzali, že výučba v tejto oblasti sa neuskutočňuje – u stredoškóľakov to predstavovalo viac ako desatinu z nich, u žiakov základných škôl len 2,5 %.
- Porovnaním údajov za sledované obdobie rokov 2005 až 2021 možno skonštatovať, že v aktuálnom výskume bol podiel žiakov s odpoveďou *neviem* najvyšší. Na druhej strane oproti poslednému zisťovaniu v roku 2019 klesol podiel tých, ktorí volili absenciu výučby. Najnižší podiel za celé obdobie dosiahla hlavná forma výučby v podobe učebnice doplnenej o odborné materiály a stúplo percento tam, kde odborné materiály a pomôcky sú základným pilierom výučby.

Vyučovacie predmety ľudských práv

- Hlavným vyučovacím predmetom, kde sa žiaci stretávajú s obsahom ľudských práv je jednoznačne občianska výchova, resp. náuka o spoločnosti (77,4 %). Tretina žiakov označila tiež etickú výchovu (33,5 %) a relatívne často respondenti označili náboženstvo (15,7 %) a dejepis (14,3 %). Spomenuté boli aj iné predmety, označilo ich menej ako 7 % žiakov.
- Porovnanie podľa stupňa štúdia ukázalo, že žiaci základných škôl mali vyššie percentuálne zastúpenie takmer pri všetkých predmetov. Jedinými výnimkami, kde boli dominantnejší stredoškóľáci sú odpovede *iný predmet*, *neviem* a *výučba sa neuskutočňuje*. Skúsenosť s výučbou ľudských práv na občianskej náuke majú najmä dievčatá, žiaci 8. a 9. ročníka základnej školy a žiaci z Košického kraja.

Spôsob získavania vedomostí z oblasti ľudských práv v škole

- Vedomosti o ľudských právach v škole získavajú žiaci predovšetkým prostredníctvom vyučovacích hodín (81,7 %). Ďalším spôsobom získania vedomostí sú besedy organizované školou (18,7 %), prednášky odborníkov (12,8 %) a informácie na nástenkách alebo v školských časopisoch (9,4 %). Takmer desatina respondentov (9,7 %) uviedla, že vedomosti o ľudských právach v škole nezískala.
- Žiaci zo základných škôl vo vyššej miere označovali vyučovacie hodiny, besedy aj informácie z násteniek. Naopak, stredoškólači skôr získali vedomosti na prednáškach odborníkov, na súťažiach alebo iným spôsobom. Taktiež v dvojnásobne vyššej miere prezentovali, že vedomosti o právach v škole nezískali.
- Pri porovnaní s výsledkami zisťovaní za roky 2005 až 2021 si možno všimnúť, že podiel žiakov prezentujúcich absenciu získania vedomostí je totožný ako pri poslednom výskume a tento podiel je najvyšší za všetky sledované roky. Markantne stúplo percento pri odpovedi *vyučovacie hodiny*, no u ostatných zdrojoch vedomostí o ľudských právach zaznamenávame pokles. Spomenúť môžeme informácie z násteniek a školských časopisov a taktiež prednášky odborníkov, kde podiel dosiahol najnižšiu hodnotu za celé obdobie výskumov.

Spokojnosť žiakov s jednotlivými zložkami vzdelávania k ľudským právam

- Žiaci zo všetkých zložiek vzdelávania v oblasti ľudských práv a práv dieťaťa v škole vyjadrili najvyššiu mieru spokojnosti s priestorom na diskusiu k otázke ľudských práv, so spôsobom výučby ľudských práv na hodine a s kvalitou získavaných informácií o ľudských právach (aktuálnosť, využiteľnosť). Najmenej spokojnosti prezentovali žiaci s úrovňou prednášok a besied o ľudských právach (aktuálnosť, spôsob realizácie) a s premietnutím teórie o ľudských právach do praxe.
- Veľké rozdiely v miere spokojnosti boli zistené pri stupni štúdia. Výrazne viac spokojní so všetkými vybranými zložkami vzdelávania boli žiaci základných škôl. Najmarkantnejší rozdiel v podiele spokojných sa prejavil pri zložke rôznosť foriem výučby ľudských práv (vyučovacia hodina, besedy, prednášky,...), kde bol rozdiel takmer 21 %.
- Komparáciou výsledkov za sledované roky 2011 až 2021 sa zistilo, že minimálne s posledným výskumom v roku 2019 si väčšina zložiek vzdelávania zvýšila mieru spokojnosti. Zhoršenie miery spokojnosti sledujeme pri dvoch zložkách – názorné riešenie prípadného porušenia ľudských práv a premietnutie teórie o ľudských právach do praxe.

Záujem žiakov o účasť na aktivitách k problematike ľudských práv

- Len viac ako tretina (36,2 %) respondentov prejavila záujem o účasť na aktivitách k problematike ľudských práv a uviedli, že sa takejto školskej akcie zúčastnia aj keď je účasť nepovinná. Zvyšné takmer dve tretiny žiakov (63,8 %) sa spomínaných akcií zúčastnia len keď je účasť povinná.
- Dobrovoľne sa aktivít k téme ľudských práv zúčastňujú skôr žiaci základných škôl (37,4 %), aj keď u stredoškolákov to predstavuje taktiež viac ako tretinu z nich (34,9 %). V tejto oblasti tak podľa navštevovaného stupňa štúdia nevidujeme medzi skupinami výrazné rozdiely.
- Za všetky sledované roky sa podiel tých, ktorí majú záujem a idú na školské akcie aj keď nemusia, pohybuje priemerne okolo tretiny z celého súboru. Pozitívnym zistením je, že tento podiel od roku 2013 kontinuálne stúpa a v súčasnosti je druhý najvyšší za celé obdobie.

Participácia školy na projektoch a programoch v oblasti ľudských práv

- Participáciu školy na projektoch a programoch v oblasti ľudských práv potvrdil každý desiaty oslovený žiak (10,1 %). Väčšina žiakov (74,7 %) nevedela alebo si nebola istá, či je ich škola zapojená v týchto aktivitách a viac ako 15 % (15,2 %) z nich odpovedalo, že škola je neaktívna v ľudsko-právnych projektoch a programoch.
- Z tých, ktorí kladne odpovedali na otázku o účasti ich školy na aktivitách zameraných na ľudské práva, takmer polovica vedela uviesť aj konkrétny projekt (45,2 %), 5,0 % priznalo, že nevie názov projektu a druhá polovica týchto žiakov (49,8 %) síce potvrdila, že škola je zapojená v tejto oblasti, no neuviedla konkretizáciu akcií. Pri uvedení projektu žiaci jednoznačne najčastejšie spomínali Olympiádu ľudských práv, ale aj iné akcie, napr. Škola priateľská k deťom, Áno pre život a iné.
- Lepší prehľad, či škola je alebo nie je zapojená v programoch majú žiaci základných škôl (odpoveď *neviem*: ZŠ 71,3 %, SŠ 78,3 %). Tí vo vyššej miere oproti stredoškolákovi deklarovali ako účasť (ZŠ 11,0 %, SŠ 9,2 %), tak aj neúčasť (ZŠ 17,7 %, SŠ 12,4 %) svojej školy na spomínaných aktivitách.
- Porovnaním s predošlými výskumnými rokmi sa zistilo, že výrazne vzrástol podiel žiakov, ktorí nevedia, či ich škola je zapojená v týchto aktivitách. Aktuálny podiel je dokonca najvyšší za celé sledované obdobie od roku 2005. Nie veľmi pozitívne je aj zistenie, že klesol podiel žiakov, ktorí potvrdili aktivitu svojej školy v tejto oblasti. Po výskumnom roku 2017 a spoločne s rokom 2005 to je druhý najnižší podiel zo všetkých.

Skúsenosť s porušením ľudských práv vo svojom okolí

- S porušovaním ľudských práv vo svojom okolí nemá skúsenosť takmer 60 % (58,9 %), čo je nárast oproti zisťovaniu v roku 2019 (51,7 %). Viac ako tretina (35,1 %) bola svedkom porušovania práv a takmer každý desiaty (9,3 %) priznal, že pri porušovaní práv bol obeťou. 2,3 % sa priznali aj k tomu, že boli agresormi. Pozitívne je, že podiel svedkov, obetí aj agresorov je v aktuálnom výskume nižší ako predtým.
- Kým u žiakov základných škôl sa vo svojom okolí nestretli s porušovaním práv takmer dve tretiny (65,0 %), u stredoškolákov to platí pre polovicu (52,4 %). Stredoškoláci tak vo vyššej miere prezentovali skúsenosť s porušením práv v pozícii svedka (ZŠ 29,6 %, SŠ 40,9 %), obeť (ZŠ 7,7 %, SŠ 10,9 %) a pozíciu agresora priznali v približne rovnakej miere žiaci oboch stupňov štúdia (ZŠ 2,0 %, SŠ 2,6 %).

Riešenie situácie porušenia ľudských práv

- Pri otázke riešenia situácie porušenia ľudských práv sa viac ako polovica respondentov (50,5 %) vyjadrila, že sa s ich porušením nestretla. Z tých, čo sa stretli viac ako tretina (36,4 %) potvrdila, že situácia sa riešila a podobný podiel žiakov (37,7 %) na otázku nevedel odpovedať. Zvyšná štvrtina respondentov (25,8 %) uviedla, že k riešeniu situácie nedošlo.
- Porovnanie medzi žiakmi základných a stredných škôl ukázalo, že situácie porušenia práv sa riešia skôr v základných školách (ZŠ 40,4 %, SŠ 32,9 %). Mladší žiaci taktiež častejšie nevedeli odpovedať (ZŠ 38,3 %, SŠ 37,2 %), resp. deklarovali, že sa s porušením ľudských práv nestretli (ZŠ 54,8 %, SŠ 45,8 %). A tak stredoškoláci mali dominantnejšie postavenie len pri odpovedi neriešenia situácie (ZŠ 21,3 %, SŠ 29,9 %).

Typy porušenia ľudských práv v škole

- Pri konkretizácii typov porušenia ľudských práv v škole sa ukázalo, že najčastejším porušením práv, s ktorým sa žiaci základných a stredných škôl stretli je šikanovanie. Uviedla to viac ako štvrtina z nich (26,4 %). Frekventovanými typmi porušenia práv v škole bola aj nemožnosť prejavovať názor (15,4 %) a diskriminácia (12,1 %). Žiaci taktiež v nižšej miere uvádzali psychické tresty (6,0 %), iné typy (5,5 %), ponuka/užívanie alkoholu (4,8 %) alebo fyzické tresty (4,6 %). Na otázku nevedeli odpovedať presne 4 % žiakov a takmer polovica (47,2 %) vyjadrila, že s porušením práv v škole sa nestretla.
- S najfrekventovanejším porušením práva – šikanovaním má skúsenosť takmer tretina dievčat a pätina chlapcov. Podľa stupňa vzdelania bol evidovaný minimálny rozdiel, a tak žiaci základných a stredných škôl v podobnej miere priznali tento typ porušenia. Výraznejšie rozdiely sa ukázali pri navštevovanom ročníku. Šikanovanie sa najviac dotýka najstarších žiakov základnej (9. ročník 32,0 %), aj strednej školy (3. ročník 30,8 %). Sú to tiež najmä žiaci z Bratislavského, Nitrianskeho

a Prešovského kraja a podľa veľkosti bydliska žiaci v najväčších mestách nad 100 000 obyvateľov. Nemožnosť prejavíť svoj názor pociťujú výraznejšie opäť dievčatá a podľa stupňa školy žiaci stredných škôl, najmä respondenti z odborných škôl. Zistilo sa, že podľa ročníka platí, že čím vyšší je navštevovaný ročník, tým je vyšší podiel žiakov s týmto porušením. V Prešovskom a Bratislavskom kraji nemôže vyjadriť svoj názor každý piaty žiak.

- Diskriminácia ako ďalšie frekventované porušenie práv v škole reprezentuje viac ako desatinu respondentov (12,1 %). Sú to vo vyššej miere opäť dievčatá a žiaci stredných škôl. V rámci stredných škôl bol tentokrát vyšší podiel zistený u gymnazistov. Aj pri diskriminácii platí stúpajúca tendencia pri premennej navštevovaný ročník. Najväčšie skúsenosti tak majú najmä žiaci 3. ročníka strednej školy a podľa veľkosti bydliska žiaci z najväčších miest nad 100 000 obyvateľov. Tento typ porušenia práv prezentovali najviac žiaci z Trnavského kraja a najmenej žiaci z Košického kraja. Poradie od najfrekventovanejších po najmenej frekventované porušenia práv podľa stupňa školy je v prípade prvých troch a posledných dvoch totožné (šikanovanie, nemožnosť prejavíť svoj názor, diskriminácia; porušenie práv inej osoby, nespravodlivé ohodnotenie). U stredoškóľakov sa na vyššom mieste tabuľky nachádzajú psychické tresty, iné formy, alkohol a drogy, u žiakov základných škôl sú to fyzické tresty.
- Oproti poslednému výskumu v roku 2020 bol zistený v aktuálnom výskume nárast väčšiny typov porušenia ľudských práv v škole. Je to vidieť predovšetkým v najfrekventovanejšom type – v šikanovaní (rok 2020: 15,7 %, rok 2021: 26,4 %). Podobne je to aj pri nemožnosti vyjadriť svoj názor, diskriminácii, psychických a fyzických trestov. Na druhej strane, ponuka/užívanie drog a nespravodlivé ohodnotenie dosiahli najnižší podiel za celé sledované obdobie.

Preferencia osoby pri riešení porušenia ľudských práv

- Najpreferovanejšie osoby pri riešení porušenia ľudských práv sú učiteľ (22,0 %) a mama (20,7 %). Pomerne často sa v takýchto situáciách žiaci obracajú aj na kamarátov (13,2 %), otca (11,3 %) či na spolužiakov v triede (10,5 %). Stále je veľa aj takých, ktorí si porušenie práv nechajú pre seba a na nikoho sa pri riešení neobrátia. Momentálne je to 7,4 % respondentov, čo je nižší podiel ako pri poslednom zisťovaní v roku 2019, kedy to bol takmer každý desiaty (9,9 %).
- Komparácia podľa stupňa vzdelania ukázala, že stredoškóľáci majú vyšší podiel takmer pri všetkých osobách a inštitúciách, keď chcú riešiť porušenie práv. Jedinými výnimkami, kde mali vyššie percento žiaci základných škôl sú riaditeľ školy a linka dôvery.

- Porovnaním aktuálnych výsledkov s predošlými od roku 2005 sa zistilo, že podiel tých, ktorí problém porušenia práv s nikým neriešia klesol a momentálne je najnižší za všetky sledované roky. Okrem toho je aj najvyšší podiel tých, ktorí deklarovali, že sa nestretli s porušením práv a je to takmer každý druhý žiak. To môže byť dôsledok pandémie, kedy boli školy uzavreté, resp. sa vyučovalo dištančne. Možno aj preto nastal u väčšiny osôb a inštitúcií pokles v percentuálnom zisku. Jedinou výnimkou je zverenie sa otcovi alebo inému rodinnému príbuznému.

Spokojnosť žiakov s riešením porušenia ľudských práv

- Žiaci mali príležitosť vyjadriť aj mieru spokojnosti s riešením porušenia ľudských práv. Zistilo sa, že prevláda nespokojnosť, keďže sa k nej priklonilo najviac žiakov (27,2 %), navyše každý desiaty žiak volil úplnú nespokojnosť (11,6 %). Spokojná je štvrtina žiakov (25,8 %) a približne rovnaký podiel respondentov volilo nerozhodný postoj – ani spokojný, ani nespokojný (25,1 %). Zvyšná viac ako pätina (22,2 %) na otázku nevedela odpovedať.
- Podobne ako pri jednotlivých zložkách vzdelávania v oblasti ľudských práv v škole aj tu výrazne viac prezentovali spokojnosť žiaci základných škôl (ZŠ 31,4 %, SŠ 20,7 %). Stredoškólači vo vyššej miere volili nerozhodný/ambivalentný postoj (ZŠ 23,0 %, SŠ 27,1 %) a taktiež nespokojnosť (ZŠ 23,0 %, SŠ 30,3 %). Neschopnosť posúdiť mieru spokojnosti je na oboch stupňoch vzdelávania približne v rovnakej miere (ZŠ 22,6 %, SŠ 21,9 %).
- Výsledky za všetky sledované roky a ich porovnanie ukázalo, že v treťom zisťovaní po sebe prevyšuje podiel nespokojných žiakov nad spokojnými. Napriek tomu je pozitívne, že nielenže stúpol podiel spokojných, klesol taktiež podiel nespokojných. Bolo zistené, že aktuálny podiel úplne nespokojných žiakov s riešením porušenia práv je najvyšší za celé sledované obdobie.

SÚHRN A ODPORÚČANIA DO PRAXE

Výsledky výskumu ukázali, že väčšina žiakov základných a stredných škôl si myslí, že ľudské práva a práva dieťaťa sa na Slovensku dodržiavajú, vyjadrili sa tak viac ako dve tretiny z nich. Výučba ľudských práv v škole sa realizuje predovšetkým formou učebnice doplnenej o odborné materiály a často sa výučba uskutočňuje aj na základe, kde odborné materiály a pomôcky sú primárne a popri tom sú doplnené učebnicou predmetu. Podľa predpokladov sa s témou ľudských práv stretávajú žiaci najmä na hodinách občianskej výchovy, resp. náuky o spoločnosti. Pomerne často respondenti spomenuli aj

etickú výchovu, náboženstvo a dejepis, čo poukazuje na pestrú škálu predmetov, pri ktorých sa dá zakomponovať téma ľudských práv. Okrem vyučovacích hodín, ktoré predstavujú hlavný zdroj získavania informácií o predmetnej oblasti, získavali žiaci vedomosti o právach na besedách organizovaných školou, prednáškach odborníkov či na nástenkách alebo v školských časopisoch. Takmer desatina respondentov uviedla, že vedomosti o ľudských právach v škole nezískala, čo v porovnaní s predošlými výskumami znamená najvyšší podiel žiakov s touto odpoveďou za všetky sledované roky. Pri jednotlivých zložkách vzdelávania v oblasti ľudských práv v škole prezentovali skúmaní žiaci najvyššiu mieru spokojnosti s priestorom na diskusiu k otázke ľudských práv, so spôsobom výučby ľudských práv na hodine a s kvalitou získavaných informácií o ľudských právach (aktuálnosť, využiteľnosť). Najmenej spokojnosti prezentovali žiaci s úrovňou prednášok a besied o ľudských právach (aktuálnosť, spôsob realizácie) a s premietnutím teórie o ľudských právach do praxe. S výnimkou dvoch si všetky zložky vzdelávania polepšili a dosiahli vyššiu mieru spokojnosti ako pri poslednom zisťovaní v roku 2019.

Len tretina žiakov sa zúčastňuje školských akcií k problematike ľudských práv aj keď účasť nie je povinná, zvyšní idú z povinnosti. Záujem však kontinuálne stúpa od roku 2013.

Väčšina žiakov nevie, či je ich škola zapojená do projektov a súťaží v ľudsko-právnej oblasti, participáciu školy potvrdila desatina z nich. Najznámejšou súťažou je jednoznačne *Olympiáda ľudských práv*. Podiel tých, ktorí nevedia, či je ich škola zapojená v tejto oblasti výrazne stúpol a dosahuje najvyšší podiel za všetky výskumy od roku 2005.

Vo svojom okolí nemá skúsenosť s porušovaním ľudských práv takmer 60 %, čo je značný nárast oproti poslednému zisťovaniu. Viac ako tretina priznala pozíciu svedka porušenia práv a takmer každý desiaty respondent uviedol, že bol obeťou. Malé percento žiakov sa dokonca priznalo k tomu, že boli agresormi. Pozitívne je, že podiel všetkých troch spomínaných pozícií je nižší ako pri poslednom výskume. Odôvodniť sa to dá epidemickou dobou, kedy boli školy na čas zatvorené alebo výučba prebiehala online formou. Z tých, čo sa stretli s porušením práv viac ako tretina potvrdila, že situácia sa riešila a približne podobný podiel respondentov na otázku nevedel odpovedať. Zvyšná štvrtina respondentov uviedla, že k riešeniu situácie nedošlo.

Najfrekvencovanejšími porušeniami práv v škole sú šikanovanie, nemožnosť vyjadriť svoj názor a diskriminácia. Oproti poslednému výskumu v roku 2020 bol zistený v aktuálnom výskume nárast väčšiny typov porušenia ľudských práv v škole. Pri takýchto situáciách sa žiaci a žiačky obracajú o pomoc predovšetkým na učiteľa a mamu. Relatívne často využívajú aj pomoc kamarátov, otca či spolužiakov v triede. Menej ako 8 % z nich nikoho nežiada o pomoc a nechávajú si to pre seba. Zistilo sa, že pri treťom po sebe nasledujúcom výskume prevláda u žiakov nespokojnosť s riešením situácií, kedy došlo k porušeniu ľudských práv v škole.

Na základe získaných výsledkov výskumu možno uviesť tieto odporúčania do praxe:

- I. vzbudzovať záujem a zatriktívniť tému ľudských práv u žiakov prostredníctvom didaktických pomôcok, zážitkových metód a interaktívnych činností;
- II. poskytnúť väčší priestor výchove a vzdelávaniu k ľudským právam v školách s dôrazom na praktické využitie;
- III. zvýšiť zapojenie a aktivitu školy v ľudsko-právnych programoch, súťažiach a projektoch (prípadne spolupráca s inými školami a organizáciami);
- IV. zlepšiť spoluprácu medzi žiakmi (rodinou) a školou pri riešení porušenia ľudských práv;
- V. uvedomovať si a vnímať dôležitosť výchovy a vzdelávania k ľudským právam ako nástroj na prevenciu porušovania ľudských práv a práv dieťaťa.

LITERATÚRA

ČAČOVÁ, Z., LENČO, P.: Ľudské práva vo výchove a vzdelávaní: aktuálny stav, výzvy a inšpirácie. Nadácia otvorenej spoločnosti, 2016.

Draft plan of action for the fourth phase (2020-2024) of the World Programme for Human Rights Education. OHCHR, Geneva 2019.

Human Rights Education in Primary and Secondary School Systems: A Self-assessment Guide for Governments, United Nations. New York, Geneva 2012.

Ročenka o deťoch a mládeži v SR za rok 2017. CVTI SR, Bratislava 2018.

RUNA, T.: Názory a skúsenosti žiakov ZŠ a SŠ so vzdelávaním a dodržiavaním ľudských práv v školskom prostredí (záverečná správa z výskumu). CVTI SR, Bratislava 2021, 59 s.

SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv. Poradca podnikateľa, Bratislava 2006.

Spríevodca školským rokom 2021/2022. MŠVVŠ SR, Bratislava 2021.

Veľký sociologický slovník. Karolinum, Praha 1999.

Všeobecná deklarácia ľudských práv. Organizácia Spojených národov, Paríž 1948.

Názov: ***Názory a skúsenosti žiakov ZŠ a SŠ so vzdelávaním
a dodržiavaním ľudských práv v školskom prostredí***

Autor: *Mgr. Tomáš Runa*

Jazyková úprava: *Mgr. Gabriela Aichová*

Vydavateľ a tlač: *Centrum vedecko-technických informácií SR, Bratislava*

Rok vydania: *2022*

ISBN 978-80-8240-030-7